

загальної середньої освіти. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 2(20). С. 708–718. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2\(20\)-708-718](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2(20)-708-718).

3. Кіндрак Т. М. Сім'я як чинник формування успішності в дитини. Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (12–14 квітня 2022 р.). Чернівці : Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 246.

4. Колупасва А., Наконечна Л. Інклюзивне навчання: вибір батьків. Харків : Ранок, 2018. 56 с. ISBN 978-617-09-3796-4.

5. Про внесення змін до Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 29 травня 2025 р. № 787.

6. Bennie M. Collaboration in Education – Working Together for Positive Outcomes. Autism Awareness Centre. 2023. URL: <https://autismawarenesscentre.com/collaboration-in-education-working-together-for-positive-outcomes/> (дата звернення: 05.10.2025).

7. Elmira A., Negmatzhan A. The role of school and family cooperation in inclusive education. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*. 2022. Vol. 14, № 2. P. 498–506. DOI: 10.18844/wjet.v14i2.6976.

8. Santiago R.T., McIntyre L.L., Garbacz S.A. Dimensions of family-school partnerships for autistic children: Context and congruence. *School Psychology*. 2022. Vol. 37, № 1. P. 4–14. DOI: 10.1037/spq0000473.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-553-5-57>

ВИХОВАННЯ В СІМ'Ї ДИТИНИ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ

Кляп Маріанна Іванівна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної терапії, реабілітації, спеціальної
та інклюзивної освіти*

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Виховання дитини з порушенням інтелекту – це складний і відповідальний процес, який вимагає від батьків особливої уваги, терпіння та любові. Ранній та дошкільний вік є критичним періодом для розвитку дитини, тому важливо створити сприятливі умови для її

розвитку та адаптації до життя. У ранньому та дошкільному віці закладаються нейропсихологічні, мовленнєві та соціально-поведінкові структури, від яких залежить подальший освітній і соціальний успіх. Для дітей з порушенням інтелекту цей період набуває особливого значення. Своєчасна, поєднана з розумінням і підтримкою робота батьків істотно підвищує шанси на максимально повноцінний розвиток та інтеграцію в суспільне середовище дитини з інтелектуальними порушеннями.

В останні роки, зважаючи на впровадження інклюзивного навчання, що передбачає залучення батьків, як активних учасників освітнього процесу, в теорії та практиці педагогічної науки виникла необхідність активного вивчення сім'ї, яка виховує дитину з інтелектуальними порушеннями, та її ролі в корекції порушень розвитку своєї дитини. Саме з власної сім'ї дитина виносить у доросле життя перші уявлення про морально-людські цінності, норми поведінки, характер взаємовідносин між людьми. В сім'ї діти наслідують близьких, орієнтуються на їхні соціальні та моральні установки. Тому психологічна зрілість батьків, їхні ідеали, досвід соціального спілкування найчастіше мають вирішальне значення в розвитку дитини.

Проблема виховання в родині дитини з порушеннями інтелекту досліджується у працях ряду вітчизняних науковців, зокрема Г. Блеч, О. Вержиковської, А. Колупаєвої, О. Мартинчук, Л. Прядко, В. Тарасової, С. Трикоз, Д. Шульженко та ін. Кожний з авторів розкриває окремі аспекти сімейного виховання дитини з інтелектуальними порушеннями, узагальнюючи досліджень з цієї тематики поки що недостатньо.

Мета повідомлення: систематизувати та узагальнити основні підходи до виховання в сім'ї дитини з порушеннями пізнавальної діяльності.

Поява в родині дитини з інтелектуальними порушеннями створює відчуття безпорадності й внутрішнього опустошення у батьків: шок, горе, провина, відчуття безвиході, іноді ізоляція від соціального оточення та виникнення внутрішньосімейних конфліктів. Переживання можуть періодично загострюватися у різні етапи життєвого циклу родини, дезадаптуючи сім'ю й погіршуючи якість догляду за дитиною. Відтак такі сім'ї потребують постійної психосоціальної підтримки: кваліфікованих консультацій, інформаційної допомоги, доступу до міжвідомчих ресурсів та мережі підтримки, яка зменшить ризик розвитку сімейної кризи.

Можна виокремити характерні ознаки сімей, котрі виховують дітей з інтелектуальними порушеннями: постійне нервово-психічне і фізичне перевантаження, втома, тривожність і невпевненість батьків щодо

майбутнього дитини; прояви розчарування через невідповідність поведінки дитини їхнім очікуванням; спотворення або порушення партнерських відносин у подружжі через неприйняття особливостей дитини; зниження соціального статусу сім'ї через обмеження в соціальних контактах; спроби приховати факт наявності дитини з порушеннями психофізичного розвитку аби уникати відкидання спільноти, затягування відкритого звернення за допомогою; переживання за майбутнє родини загалом під впливом негативних суспільних стереотипів; можливість конфліктів між батьками та їх близькими родичами щодо різних підходів до виховання і корекції дитини, що погіршує загальну адаптацію родини [5, с. 50].

Незважаючи на труднощі, сім'я залишається основною платформою соціалізації дитини раннього та дошкільного віку, тому корекційна робота повинна інтегрувати сімейні практики й підтримку батьків. До основних напрямів підтримки батьків належать навчання батьків методам ефективної взаємодії й стимуляції розвитку через послуги раннього втручання: формування структурованих ритуалів і режимів дня, використання наочних підказок, поетапне ускладнення дій, моделювання простих соціальних ситуацій, систематичне повторення навчальних і побутових навичок. Практичні тренінги для батьків мають включати прості техніки мовленнєвої стимуляції, вправи на розвиток дрібної моторики, способи організації ігор із сюжетною структурою та прийоми корекції поведінки за допомогою позитивного підкріплення [2, с. 85–87].

Підтримка сім'ї повинна бути багаторівневою – психологічна допомога (індивідуальні й групові консультації, допомога у подоланні стресу і кризових станів), соціальна підтримка (доступ до інформації про послуги, матеріальна та організаційна допомога), медико-реабілітаційна підтримка (координація з педіатром, неврологом, реабілітологом) та освітня підтримка (консультації корекційного педагога, логопеда, робота інклюзивно-ресурсних центрів).

Важливим завданням соціалізації є сприяння включенню дитини в доступні для неї форми взаємодії з однолітками та дорослими: адаптовані групи в закладах раннього розвитку, корекційно-розвивальні групи в дошкільних закладах, елементарні сюжетно-рольові ігри, спільні практичні заняття [4, с. 286].

Виховання дітей з інтелектуальними порушеннями у сім'ї залежить від складу сім'ї, а також від побуту сім'ї. В сім'ї діти з інтелектуальними порушеннями мають отримувати всі напрями виховання, зокрема розумове, моральне, фізичне, трудове. Важливо, щоб виховання з боку батьків було виважене, а також мало корекційне

спрямування. Безумовно, потрібно пам'ятати про спільні, узгоджені батьками підходи у використанні засобів виховного впливу.

Виховання дитини з порушенням інтелекту в сім'ї має відповідати наступним параметрам: визначення оптимальних ставлень до дитини батьків та інших членів сім'ї; регулювання процесу формування взаємин дитини з іншими членами сім'ї та іншими людьми; спеціальна організація життя, поведінки, пізнавальної і трудової діяльності дитини; організація систематичного навчання дитини, спрямованого на корекцію виявленого порушення; партнерство батьків, фахівців з корекції розвитку та педагогів дитячого садка щодо успішного розв'язання поставлених завдань [1].

Варто зазначити, що сім'я дитини з порушеннями інтелекту живе в умовах постійного сприяння реалізації індивідуальної програми розвитку дитини, розробленої спільно з фахівцями-дефектологами. Потрібно зважати, що батьки мають бути готовими, що їм доведеться перепробувати багато прийомів і методик виховання, перш ніж вони знайдуть саме ту, яка буде підходити їх дитині. І батькам буде важко усвідомити, що насправді не існує якоїсь однієї методики, яка б ідеально підійшла їхній дитині.

Також батьки мають бути готовими, що важливим етапом їх виховного процесу стане рання корекційна робота. Окрім занять з корекційним педагогом, яких буде відвідувати їхня дитина, батьки будуть проводити таку роботу й вдома. Адже вони мають усвідомити, що без проведення раннього втручання і корекційних занять вдома батьками не можна буде очікувати якихось позитивних результатів.

При вихованні дитини з порушеннями інтелектуального розвитку в сім'ї відповідальним є створення певних оптимальних умов. Перш за все, основною умовою є створення у сім'ї дружнього мікроклімату. Важливо, щоб у сім'ї панувала атмосфера взаємодопомоги, щирості, справжньої турботи, цілеспрямованих та узгоджених сімейних вимог щодо виховання дитини з порушеннями інтелекту. Членам родини варто притримуватись основного правила: ні за яких обставин не допускати в сім'ї неузгоджених дій та впливів.

Не менш важливою умовою є налагодження довірливих стосунків з дитиною. оскільки саме довіра сприяє вихованню та самовихованню дитини, її розвитку і самовдосконаленню. Відверті, довірливі стосунки між батьками й дитиною з порушенням інтелекту, роблять мікроклімат у сім'ї сприятливим, дають можливість встановити довірливі стосунки. Зрозумівши, що дорослі приймають і люблять її такою, як вона є, дитина впевниться у власних можливостях і безпеці [2].

Батькам дитини з порушеннями пізнавальної діяльності важливо ставити реалістичні вимоги до неї. Звертати увагу на зусилля дитини,

а не на результат. Велику роль відіграє позитивна оцінка старанності та наполегливості дитини. Навіть найменші її досягнення повинні відзначатись, бути спільною радістю за успіхи дитини.

Члени родини, в якій виховується дитина раннього та дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями, повинні постійно сприяти корекції її розвитку шляхом формування вмій і навичок, які відповідають віку дитини, особливо навичок самообслуговування, стимулювання пізнавальної активності, використання отриманих знань і навичок у повсякденному житті, розвитку мовлення через переказування прослуханих казок та переглянутих мультфільмів, розмов на побутову тематику, розвитку її творчих здібностей і нахилів. І все це можна здійснювати з опорою на провідний вид діяльності для раннього та дошкільного віку – гру. Тому батьки мають бути одночасно і педагогами, і психологами, і реабілітологами, і навіть аніматорами, але перш за все – люблячими батьками.

Звичайно ж, що не існує єдиної формули успішного виховання дітей з порушеннями інтелекту в сім'ї, це завжди залежить від рівня педагогічної компетентості, моральності й духовної культури батьків, їхніх ідеалів, вчинків та сімейних традицій. Особливе значення у вихованні такої дитини має щоденне активне залучення дитини до повсякденного життя родини, посиленої їй трудової діяльності, прагнення того, щоб дитина не лише обслуговувала себе, але й мала певні обов'язки. У результаті в неї з'являються інтерес до праці, почуття радості від того, що вона може бути корисною, та найголовніше – впевненість у своїх силах [3].

Висновки. Сімейне виховання залишається основним чинником соціалізації: сприятливий психологічний клімат, емоційна підтримка та навчання батьків корекційним прийомом істотно підвищують ефективність втручань і мінімізують ризики вторинних ускладнень. Родини дітей з порушенням інтелекту вимагають системної психологічної, соціальної та освітньої підтримки. Інтеграція сімейної роботи в індивідуальні програми розвитку дає змогу забезпечити сталий прогрес дитини в природному і соціальному середовищі.

Пріоритетом у корекційній роботі з дитиною з інтелектуальними порушеннями повинні бути ранні, комплексні та тривалі втручання, які поєднують роботу з дитиною в спеціалізованих розвиваючих і дошкільних умовах із послідовною підготовкою й підтримкою сім'ї, міждисциплінарною координацією фахівців і регулярною корекцією програм розвитку дитини на основі індивідуальної динаміки і прогресу.

Література

1. Вержиховська О. М. Особливості виховання розумово відсталोї дитини в сім'ї. URL: <https://aqce.com.ua/vipusk-n8-2017/verzhihovska-om-osoblivosti-vihovannja-rozumovo-vidstaloi-ditini-v-simi.html>
2. Тарасова В. В. Навчання та виховання дітей із порушенням інтелекту: навчально-методичний посібник. Харків: 2017. 125 с.
3. Тюпова В. І. Роль сім'ї у становленні особистості дитини з інтелектуальними порушеннями. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstreams/7a678301-d5b8-4028-9ee8-4efe12a3405e/download>
4. Шевченко Ю. В. Соціалізація дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти в Україні. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 9(2). С. 280–289.
5. Шульженко Д., Осінцева В. Теоретичні основи сімейного виховання дитини з інтелектуальними порушеннями. *Молодий вчений*. 2023. № 7. С. 48–51.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-553-5-58>

РОЛЬ ПСИХОЛОГА У МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНІЙ КОМАНДІ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ

Козак Марія Михайлівна

*асистент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Актуальність проблеми. Сучасна система раннього втручання в Україні поступово переходить від медикоцентричної до сімейно-центричної та міждисциплінарної моделі надання послуг. Така трансформація зумовлена зростанням кількості дітей з ризиком розвитку або з уже наявними порушеннями, а також усвідомленням того, що допомога має бути спрямована не лише на дитину, а й на її родину.

Роль психолога в цій системі є визначальною, адже саме він забезпечує психоемоційну підтримку батьків, формує довірливу атмосферу взаємодії, сприяє оптимізації сімейних ресурсів і гармонізації відносин у трикутнику «дитина – батьки – фахівці». Водночас функції психолога в мультидисциплінарній команді залишаються недостатньо